

N:o 114.

Af Herr **E. Leijer**: *Om upphörande af församlingarnes skyldighet att bygga och underhålla s. k. tiondelada, samt om inskränkande af prestgårdsbyggnadsskyldigheten på Gotland till likhet med hvad för rikets öfriga delar finnes stadgadt.*

Äfven inom det fria konstitutionela Sverige förspörjes en nästan allmän klagan öfver osäkerheten inom lagskipningen, hvartill hörer så väl ovissheten om rätter domstol, som skiljaktigheten i grundsatser för juridiska frågors bedömande.

Till någon del torde den i grundlagen uppställda skilnad emellan civil- och kriminal-lag å ena samt ekonomi- och administrativ rätt å den andra, hvilken sednare är konungamakten ensam förbehållen, verka till denna allmännare osäkerheten i afseende på rättsförhållandena.

Man har nemligen äfven under det efter 1809 införda konstitutionela samhällsskicket sett en testamentetvist (den Eberhardska), sedan den fortgått genom alla lägre instantier och kommit till Högsta Domstolen, undanryckas dess pröfning i följd af Kongl. förklaring att det ej tillkom domaremakten, att slita denna tvist, och att Kongl. Maj:t, på grund af sin rätt att förordna i ekonomisk lagstiftning, afgjorde frågan till arfvinnarnes förmån.

Ehuru frågan om jordsöndring förekommer i den del af civil-lagstiftningen, som benämnes Jorda-balk, ser man dock huru frågor derom afgöres af Konungen efter föredragning än af chefen för Civil-departementet, än af Ecklesiastik-, än af Landtförsvars-departementens chefer. Sanningen är att områdena för civil-lagstiftningen och den ekonomiska icke blifvit behörigen begränsade och kunna kanhända svårligen med tillräckligt skarpa gränser särskiljas.

I afseende på rättsfrågors bedömande behöfver ej ens något exempel anföras, då ju den dagliga erfarenheten i rikt mått visar, huruledes samma sak olika afgöres vid olika domstolar och enahanda saker till och med vid samma domstol.

De tilldragelser, som närmast föranledt dessa betraktelser, torde jag få i korthet anföra, för att sedan på grund deraf föreslå medel till förekommande att de såsom prejudikater skola vinna vidare tillämpning, då de i sin utveckling måste blifva både bedröfliga och högst betungande för allmogen i de landsändar, der sådan tillämpning kommer att ega rum.

Sedan tionderegleringen kommit till stånd på Gotland och således uppbärande af tionde i strå eller skaft derigenom upphört, anhöllo hemmansegarne i ett pastorat inom Norra häradet hos Konungens befallningshafvande att de måtte befrias från vidare byggnad och underhåll af tiondelada, hvilken inom samma pastorat var i det bristfälliga skick, att den blifvit utdömd, hvaröfver Konungens befallningshafvande den 13 December 1864 resolverat, samt »hänvisat sökandena, att hos vederbörande domhafvande begära föranstaltande af sådan syn å ifrågakvarande boställsbyggnader, som omförmältes i 1648 års stadga angående presterskapets på Gotland rättigheter och Kongl. resolutionen på allmogens besvär den 29 November 1756.» — I följd häraf förrättades i vanlig ordning sådan syn, dervid synerätten genom utslag den 16 Juni 1865 på grund af återopade stadganden i Byggningsbalken ansåg den ena utdömda ladugårdssträckan, som innehöll tiondelada, »numera efter upphörande af tiondes utgörande i hö och säd i strå vara för kyrkoherde-bostället obehöflig, då behovet bedömdes efter förhållandet i allmänhet vid andra hemman, samt förty befriat socknemännen ifrån densamma ombyggnad och underhåll», men tillika ålagt dem vidtaga några i anledning häraf behöfliga förändringar i en annan byggnadssträcka.

I anledning af kyrkoherdens häröfver anförda besvär, förklarade Svea Hofrätt genom utslag den 3 Januari 1866, »det icke hafva tillkommit synerätten, att, på sätt som skett, i målet döma och i följd deraf dess utslag, i hvad det öfverklagadt blifvit, undanröjdt.»

Kyrkoherden sökte med föranledande häraf hos Konungens befallningshafvande åläggande för sockneboerna att uppföra och underhålla den ifrågakvarande utdömda ladan, hufvudsakligen på skäl att han odlat så mycken jord, att äfven tiondeladan blef behöflig för grödans inrymmande.

Konungens befallningshafvande yttrade sig genom utslag den 31 October 1867, »att som, enligt de för Gotland gällande stadganden om prestgårdsbyggnader, prestgårds ladugårdshus borde inrättas efter tionden och prestgårdens storlek, hvilken föreskrift i förevarande fråga, då tionde för närvarande icke komme att uppbäras i strå, endast vore tillämplig å boställshafvarens behof af utrymme för boställets behöriga skötande; alltså och då, hvad ladugårdshuset beträffade — äfven om antagas kunde, att dessa förut till någon del varit afsedda för inrymmande af tionde, — i beräkning borde tagas, att det som sålunda förut afsetts för tionden, numera vid boställets mera framskridna odling vore behöfligt för å bostället växande gröda, samt vid betraktande af vidden utaf boställets inegor, det utrymme i ladugården, som dittills förefunnits, borde anses för framtiden erforderligt.

forderligt, förpligtade »socknemännen att till den 1 September 1868 hafva nybyggt samma ladugårdssträcka till den storlek och inredning den dessförinnan innehade.»

Härefter klagade de ifrågavarande socknemännen i Kongl. Kammar-kollegium, dervid de anmärkte, att hvarken enligt allmän lag i Byggnings-balken eller enligt den särskilda stadgan 1648 för Gotland, anledning förekom dertill, att byggnadsskyldighet skulle åligga dem enligt den större odlingsföretagsamhet som en kyrkoherde utvecklade.

I sjelfva verket vore en sådan grund ej rättvis, i det att en kyrkoherde, i samma mån han förkofrade sitt jordagods och förskaffade sig ökade inkomster, skulle derigenom berättigas lägga högre bördor på sina församlingsboar. En sådan grund vore föränderlig, beroende af innehafvarens personlighet och tycken.

Derföre är i allmän lag endast stadgadt om byggnadsskyldighet efter en allmän grund. Om tiondeladan heter det blott i 12 § af resolutionen på allmogens besvär 1727, att den bör proportioneras efter tertialtiondens storlek.

I afseende på Gotland innehåller den s. k. Konventionsstadgan den 20 September 1648, stadfästad den 30 Oktober 1747, angående prestgårds byggnad endast i 3 §, »att vid hvar prestgård skall en syn hållas och då rätteligen prövas och stadgas, hvilka hus kunna vara nödige och hvilka till öfverflöd; de som nödige äro skola hållas, de andra efter hand afskaffas.» Redan för mer än 100 år sedan fann allmogen detta stadgande, såsom obestämdt, otillfredsställande och begärde förklaring deröfver; men i 78 § af resolutionen den 29 November 1756 på allmogens besvär förklarades, i anledning häraf, att berörda stadgas 3:e punkt »vore så tydlig att then ingen förklaring betarfvar; hvarföre allmogen åligger att ställa sig thess innehåll till efterrättelse. Men på thet the i samma § anbefalte och ännu icke försiggångna syner måge ju för thess heldre blifva verkstälde, så vill K. M:t hafva thess Befallningshafvande på Gotland anbefaldt att besörja, thet Häradshöfdingarne i orten, så fort thet någonsin sig låter göra, i vederbörandes närvaro, vid the prestgårdar, thet thet icke redan skett, anställa de i stadgan anbefalde syner och dervid från the öfverflödiga hus, för hvilka allmogen äro fria, noga urskilja de nödiga som af allmogen efter stadgan komma att hållas samt them till vidd, storlek och antal utsättja, så i man- som i ladugården, hvilka sednare komma inrättas efter *tiondens* och *prestgårdsgrödans* storlek».

Klagandena åberopade äfven ett under tiden utkommet prejudikat, som finnes kungjordt uti Naumanns Tidskrift för lagstiftning och lagskipning. År 1864, N:o 32, sid. 195.

Sedan vid en år 1860 förrättad ekonomisk besigtning å Årleds församlings kyrkoherdeboställe i Skaraborgs län föreskrifvits, att loge med 2:ne lador skolat af församlingen uppföras i stället för och till lika storlek med en nyligen nedbrunnen sådan; men församlingsboerne sökt hos Konungens Befallningshafvande befrielse härifrån på den grund, att berörda byggnad endast varit bestämd för tertialtiondens förvaring, hvilken tionde dock församlingsboerne enligt med kyrkoherden träffad öfverenskommelse skulle med penningar betala,

så hade Konungens Befallningshafvande i utslag den 7 Juni 1862 resolverat, att det af sökandena åberopade förhållande desto mindre kunde anses verka derhän, att församlingen skulle vara befriad från byggande och underhållande af tiondelada, som dels Kongl. resolutionen på presterskapets besvär den 10 Augusti 1762 gäfvade vid handen, att presten, der det efter gammalt bruk varit vanligt, egde frihet betjena sig af tiondeladan för gårdens grödda, dels ock Kongl. brefvet den 11 Februari 1824 stadgade, att vid öfverenskommelse om presträttigheternas utgörande frågan om församlingens skyldighet att bygga och underhålla tiondelada under den för konventionen bestämda tid äfvensom fråga om rättighet att samma lada använda borde såsom en särskild punkt i konventionen intagas, hvadan Årleds församlingsboar förklarades skyldige att vid prestgården uppföra en lada med 2 golf och en loge af enahanda storlek med den der förut befintliga, hvilket beslut Kongl. Kammar-kollegium genom utslag den 22 December 1862 fastställt.

Uti detta beslut sökte Årleds församlingsbor i underdånig ansökan ändring hos Kongl. Maj:t, som genom utslag den 23 Oktober 1863, på föredragning af chefen för Ecklesiastik-departementet, förklarade, att som tertialtionde under pastor B:s Gunts tid skulle utgå i penningar, samt antagas kunde att äfven efter hans afgång ifrån beställningen lönen till pastor icke vidare komme att såsom skafttionde levereras, vid hvilket förhållande den uti 26 kap. 2 § Byggnings-balken och 12 § i resolutionen på allmogens besvär den 1 Aug. 1727 omförmälda lada med 2 golf och loge, såsom beroende af tertialtiondens storlek, icke mera vore eller blefve till sådan tiondes inrymmande erforderlig; alltså och då förpligtelse för pastoratsboerna att det oakadt uppföra tiondelada med loge icke kunde härledas ifrån stadgandet i 4 § af resolutionen på presterskapets besvär den 10 Aug. 1762, blefvo, med ändring af Kongl. Kammar-kollegii utslag, Årleds församlingsbor befriade att vid bostället bygga den för sådan tionde afsedda lada med loge.

Då efter hänvisning socknemännen uti ifrågavarande pastorat på Gotland kommo med en klagan till Kongl. Kammar-kollegium, förklarade denna myndighet till en början, att det icke tillhört Konungens Befallningshafvande att med berörda mål taga befattning, enär, enligt stadgan 1648 om presterskapets på Gotland aflöning, det tillhörde härads-höfdingarne att pröfva, hvilka hus borde såsom öfverflödiga anses, hvadan besvären ej kunnat af Kammar-kollegium upptagas till afgörande, men sedan Kongl. Maj:t genom ett från Ecklesiastik-departementet expedieradt bref, i anledning af kyrkoherdens klagan, ålagt Kammar-kollegium att pröfva besvären, förklarade bemälda Kollegium genom utslag den 30 December 1869 ej skal vara anfördt till ändring i Konungens Befallningshafvandes öfverklagade utslag; och har slutligen den under Konungens frånvaro af 4 statsråd bestående tillförordnade regering uti utslag den 22 Juli 1870 fastställt Kammar-kollegii sistberörda utslag.

Om jag måhända varit nog vidlyftig att skildra gången af ofvannämnda mål, så har det varit för att med slående exempel visa, huru långsamt, under irrgångar, rättsfrågor i Sverige släpa sig fram samt med huru stor osäkerhet deras slutföljder äro förknippade.

Häraf ser man, bland annat, huru 2:ne öfverdomstolar stått emot hvarandra i fråga om domstols behörighet — och att stridsfrågan dem emellan blifvit temligen knapphändigt afgjord på föredragning af chefen i Ecclesiastik-departementet, huru denna person med berörda viktiga tjänst jemväl förenar en annan såsom ledamot i en öfverdomstol; huru Årleds socknemän på omkring ett års tid efter det fråga blifvit hos Konungens Befallningshafvande väckt om befrielse från uppbyggande af tiondelada, en sådan befrielse blifvit dem tillerkänd, dermed sockneboarne på Gotland haft den oturen, att efter nära 6 års tingsande slutligen blifva ålagde att åt sin pastor uppföra en tiondelada, som det synes blott derföre, att den sistnämnde pastorn haft turen hitta på att andraga såsom skäl för behovet af utvidgadt utrymme boställets genom odling förökad afkastning, ett skäl som antagligen nog förefunnits äfven för pastor i Årled, om han blott haft tur nog att hitta på det.

Äfven för den, som står utom förhållandena, kan sådant icke annat än väcka sorgliga betraktelser.

Det är en sanning, att en skilnad förefinnes mellan Gotland och Sveriges öfriga provinser i afseende på ifrågavarande byggnadsskyldighet — såväl som beklagligen i afseende på så många andra saker — dock tror jag ej den vara så synnerligen stor, och ehuru jag erkänner att de för Gotland gällande författningar i detta hänseende äro baserade på ett slags godtycke, nemligen en syneförrättares omdöme, hvilket omdöme ej alltid kan stödjas på objektiva grunder — tror jag dock ej att de förnuftigtvis gifva anledning till ett sådant spelrum gör godtycket, som skulle blifva fallet, om nyssnämnda princip skulle få göra sig gällande i alla sina konsekvenser. Tre år efter sedan Gotland 1645 kom under Sverige, företogs en prestlönereglering, hvarvid upprättades en s. k. Konvention mellan allmogen och presterskapet, hvilken af Kongl. Maj:t stadfästades 1747, och enligt dess 3 §, såsom ofvan är anfördt, skulle *en syn* hållas för att bestämma, hvilka hus vore nödiga eller onödiga — 1756 klagades redan öfver det obestämda häri, och Kongl. Maj:t resolverade den 29 November, såsom äfven ofvan är omtaladt, att paragrafen var tydlig, men anbefalldes dock nyssnämnda syns skyndsamma hållande, der den ej skett, förskref de nödiga husens utsättande till *vidd, storlek och antal* och meddelade dessutom rättighet att i sänja upprätta konventioner, i hvilken händelse synen förklarades ej nödig, utan borde konventionen »vid tinget öfverses och slutligen af Landshöfdingen samt Consistorium till *beständig efterrättelse stadfästas.*»

Häraf synes nu tydligen, att meningen icke varit att då och då föranstalta syner och utvidga byggnadsskyldigheten i mån af utvecklade odling, utan att för en gång och till *beständig efterrättelse* och enligt svensk lag reglera presträttigheterna i en nyförvärfvad provins, och nyssnämnda Kongl. resolution 1756 tyckes mig ej böra medgifva synnerligt mera spelrum för godtycket, än orden: *efter tiondens storlek* i Kongl. resolutionen den 1 Febr. 1727 eller bestämmelsen i Kongl. resolutionen den 10 Aug. 1762 att *presterne egde frihet begagna sig af tiondeladan för gårdens gröda* medgifver för andra provinser.

Nu måste 1648 års Konventionsstadga och Kongl. resolutionen 1756 antingen fortfa-

rande gälla eller icke — hvilket sednare skulle förefalla mig rimligare, då en ny prest-lönereglering blifvit fastställd — och i sednare fallet skulle väl allmänna lagens föreskrifter i Byggningsbalken gälla för Gotland lika som för öfriga provinser — men i båda fallen synes godtyckets berättigande ej vara särdeles större hvad beträffar Gotland, än öfriga Sverige, och således den faran lika öfverhängande för hela landet, att principen om odlingens utsträckning såsom grund för allmogens byggnadsskyldighet skulle komma att allestädes göra sig gällande och till allmogens synnerliga betungande omöjliggöra någon begränsning i dess byggnadsskyldighet.

Den i Kongl. Maj:ts ofvannämnda utslag den 23 Oktober 1863 uttryckta grundsats, att då tiondes uttagande i skaft eller strå upphört, borde äfven skyldigheten för pastorsboarne upphöra att bygga och underhålla tiondelada, synes vara i förnuftet så grundad, att tvifvelsmål om riktigheten af grundsatsen ej bör kunna uppstå, ty då ändamålet upphört bör förnuftigtvis äfven medlet därför upphöra. Särskildt hvad Gotland angår är det bekant, att dess innevånare måste drygare än andra provinser skatta till presterskapets aflöning. Der finnas pastorat, i hvilka innevånarne betungas med byggnad och underhåll af ej mindre än 3:ne särskilda lador, och detta, oaktadt tiondelada numera icke vidare erfordras. Att vilja påstå det tiondelada, som numera blifvit öfverflödigt för afsedda ändamål, likväl för andra bör bibehållas, är att i sjelfva verket införa en ny byggnadsskyldighet. Att påfordra det presterskapet skall erhålla så stora lador, att all å bostället skördad gröda på en gång deri kan inrymmas, skulle föranleda en öfver all höfva betungande skyldighet, då hemmansegarne äro långt ifrån att sjelfva kunna förskaffa sig så rymliga lador, utan måste på en mängd orter och ställen förvara sin säd i stackar, tills utsträckning medhinnes.

Hvarföre kyrkoherdarne icke kunna på lika sätt förfara, är svårt — för att ej säga omöjligt — att inse.

Väl har jag förutsett att någon kunde invända, det förändring i afseende på byggnadsskyldighet å prestboställen utgjorde en privilegiumfråga, som således icke tillhörde Riksdagens bedömande.

Härtill kan dock svaras, att föreskrifter om sådan byggnadsskyldighet äro införda i Sveriges allmänna civillag, att, vid uppställda frågorna om tiondeladas bibehållande, någon af de myndigheter som derom utlätit sig, icke kommit på den tanke, att det varit en privilegiumfråga, och att år 1756, då presterskapets liksom andras privilegier stodo i sitt högsta flor, Kongl. Maj:ts icke funnit sig förhindrad af de presterliga privilegierna att meddela en förklaring, så ofullständig den ock må vara, öfver innehållet uti 3 § af stadgan 1648 om presträttigheterna på Gotland, i afseende på byggnadsskyldighet å prestboställen.

Uti svar på en af Rikets Ständer vid 1850—58 års Riksdag affåten underdånig skrifvelse förklarade Kongl. Maj:ts, »att Kongl. Maj:ts lika med Rikets Ständer funnit tydligare bestämmanden i ämnet, än de som innefattas i 26 kap. 2 § Byggningsbalken, behöfliga samt förklarar sig vilja, i sammanhang med frågan om förändring i sättet för

prästerskapets aflöning, taga detta ämne i vidare öfvervägande»; men ehuru betydliga förändringar härutinnan förekommit, och ehuru mångfaldiga motioner i frågan sedan dess inom representationen väckts, kvarstår dock denna af Kongl. Maj:t och Riksdag erkända behöflighet af tydligare bestämmanden.

På grund af hvad jag sålunda anført, får jag vördsamt hemställa,

att Riksdagen åtminstone måtte för sin del besluta, dels att församlingarnes skyldighet att bygga och underhålla s. k. tiodelada upphör i och med detsamma tionden icke vidare utgår i strå, och dels att, utan afseende å hvad derom förut kan vara stadgadt, provinsen Gotlands prestgårdsbyggnadsskyldighet inskränkes till hvad i det afseendet finnes föreskrifvet för Sveriges öfriga provinser.

Slutligen anhåller jag om remiss af denna min motion till Lag-Utskottet, som torde närmare formulera de förslag, hvilka, i anledning af min motion, kunna böra till Riksdagen framställas.

Wisby den 27 Januari 1872.

Ernst Leijer.

N:o 115.

Af Herr **O. E. L. Dahm**: *Om låncunderstöd för jernvägsanläggning från Calmar till den blifvande jernbanan från Wexjö till Carlskrona.*

Sistlidne Riksdags beslut, att till understödjande af enskilda jernvägsbyggnader med lån under derpå följande fem år ställa en bestämd summa till Regeringens disposition, var otvifvelaktigt stödt på goda skäl och för landet i allmänhet gagneligt. Att fördelning af dessa låneunderstöd också skett efter grundlig pröfning och bästa möjliga insigt, i enlighet med Riksdagens beslut, anser jag ock vara öfver allt tvifvel. Men då genom denna fördelning, naturligtvis emot både Riksdagens och Regeringens syfte, stora olägenheter säkert komma att drabba en icke obetydande landsdel, så utbeder jag mig att inför Riksdagen få frambära denna landsorts klagan och föreslå en under nuvarande förhållanden för staten lätt utväg att undanrödja dess anledning.